

Razumljivo je da su razne ratne nedaće osiromašile kaptole i ugrozile njihovo ubiranje desetine kao osnovni prihod. Pa ipak, broj kanonika bio je ustaljen u dužem razdoblju, krećući se od dvadesetak u većim kaptolima poput splitskog, šibenskog ili krčkog, do svega šest u skradinskom kaptolu i osam kanonika na Korčuli. Ninska biskupija, opisana kao “prva utemeljena na hrvatskom političkom prostoru, već u 9. stoljeću” (str. 275) imala je, po legendi, kaptol s čak 72 kanonika, po uzoru na 72 Kristova učenika. Realan je pak podatak iz prve polovice 13. stoljeća, kada je ninski kaptol okupljao jedanaest do dvanaest kanonika, čime se ubrajao u dalmatinske kaptole srednje veličine. Značajno je da se upravo u okrilju ninske biskupije razvio kaptol kao prva dalmatinska srednjovjekovna institucija javne vjere – *locus credibilis*.

Jasno je da ova javna djelatnost nikad nije bila na prvom mjestu za kanonike; najvažniji je bio crkveni rad. Da bi on bio što uspješniji, provedena je odgovarajuća podjela po teritorijalnim organizacijama, pa su tako uz stolne kaptole (u sjedištima katedralnih crkava) postojali i pojedinačni zborni ili kolegijalni (mjesni) kaptoli. Predstavljani su, primjerice, na području krčke i osorske biskupije, s tim da je svaki na području svoje župe samostalno ubirao desetinu. Zadarski i šibenski kaptol poznavali su pak ustanovu mansionara, koji se dodjeljuju kanonicima stolnog kaptola kao pomoć ili zamjena. Posvemašnji nedostatak primarnih izvora za povijest četiriju istarskih biskupija, u Poreču, Pićanu, Novigradu i Puli, onemogućio je iznošenje mjerodavnih zaključaka o radu tamošnjih kaptola, ali čini se opravdanom pretpostavka da se u temeljnim pitanjima nisu razlikovali od južnijih susjeda. Zahvaljujući očuvanom statutu senjskog kaptola iz sredine 14. stoljeća, koji se ovdje iscrpno citira, doznajemo mnogo o životu, povlasticama i obvezama kanonika.

Dugovječnost je sinonim za kaptolske ustanove razmještene duž cijele istočnojadranske obale i na otocima. Od istarskih biskupija čiji počeci, kao i splitske i zadarske metropolije, sežu još u kasnu antiku, do pojedinih srednjodalmatinskih koje se formiraju u uvjetima borbi

srednjovjekovnih komuna, svima su kaptoli bili nedjeljivi dio. Dragocjen instrument unutarnje kontrole, koji je predstavljao ravnotežu prema katkad pretjeranim željama biskupa, a u šibenskom slučaju čak neposredno utjecao na formiranje nove biskupije, kaptoli su ovdje prikazani kao utočišta pismenosti i pravne kulture, neovisno o tome je li se radilo o latinskom, talijanskom ili staroslavenskom jeziku i glagoljaškom pismu. Ovu misao autor je istaknuo općim prikazom rada kaptola, ali i analizom arengi, intitulacija, sankcija, datacija i drugih diplomatskih elemenata većeg broja izabranih isprava kojim je dopunio svoje izlaganje.

Na kraju šetnje kroz prošlost dalmatinskih kaptola zastajemo pred lijepom panoramom višestoljetnog razvoja jedne specifične crkvene ustanove, s koje se pruža pogled na složeni reljef koji je utisnula njena uloga u sakralnom i u svjetovnom životu svake komune. Eventualna usporedba s radom kaptola na drugoj obali Jadrana mogla bi dodatno potkrijepiti ove zaključke.

Relja Seferović

Franjo Šanjek, *Dominikanci i Hrvati: osam stoljeća zajedništva (13. - 21. stoljeće)*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Dominikanska naklada Istina, 2008., 402 str.

U ožujku 2008. godine, u izdanju Kršćanske sadašnjosti i Dominikanske naklade Istina, objavljena je monografija akademika Franje Šanjeka *Dominikanci i Hrvati: osam stoljeća zajedništva (13. - 21. stoljeće)*. Monografija svjedoči o višestoljetnim tragovima i djelatnosti Reda braće propovjednika na hrvatskim prostorima. Djelatnost dominikanaca očitovala se u propovijedanju, širenju intelektualnih pregnuća i dijaloga, zauzimanjem za siromašne, organizaciji školstva, radu na jedinstvu kršćanske ekumene te istaknutom apostolskom radu u dijaspori. Monografija je podijeljena u tri dijela, a unutar njih na brojna poglavlja i potpoglavlja.

Prvi dio, "Dominikanci na hrvatskom prostoru" (17-132), započinje poglavljem "Dolazak dominikanaca u Hrvatsku" (19-51). Autor opisuje dolazak i formiranje dominikanskih zajednica na hrvatskom prostoru od Istre i Primorja, Dalmacije i otoka, do osnivanja dominikanskih samostana u središnjoj Hrvatskoj, području oko Drave te Pounju i Pokuplju. Autor posebno ističe dominikanski samostan Sv. Nikole u Zagrebu kao središte duhovnog i kulturnog života u Hrvatskoj, opisuje prelazak dominikanaca na Gradec 1474. godine te njihovo povlačenje iz Zagreba u 16. stoljeću. Također, autor se osvrnuo i na suvremene događaje vezane uz dominikance u Zagrebu - njihov povratak u Zagreb 1925/7. te utemeljenje samostana i župe bl. Augustina Kažotića 2001. godine. Na samom kraju poglavlja ističe stratešku važnost dominikanskih samostana u Dubici i Bihaću zbog njihove misionarske djelatnosti na području srednjovjekovne Bosne.

Red braće propovjednika od samih je početka bio organiziran na provincije i vikarijate, kao samostalne samoupravne jedinice. U drugom poglavlju, "Ustroj dominikanskih zajednica u hrvatskom prostoru (13.–20. stoljeće)" (53-78), autor raščlanjuje temeljne odrednice vezane uz dominikanske provincije na hrvatskom prostoru - Dalmatinsku dominikansku provinciju, Dubrovačku dominikansku kongregaciju, Hrvatsku dominikansku kongregaciju, te iznosi statističke podatke o broju svećenika, braće suradnika, studenata klerika, novaka, svećenika izvan i u Provinciji za 1937., 1967. i 2008. godinu (Hrvatska dominikanska provincija). Drugi dio poglavlja čini kronološki popis provincijala i vikara Ugarsko-hrvatske provincije, Dalmatinske provincije, Dubrovačke kongregacije i Hrvatske provincije.

"Dominikanci i razvoj hrvatskog školstva" (79-92) sljedeće je poglavlje monografije, u kojemu autor analizira pregnuća Reda braće propovjednika oko stvaranja intelektualnih žarišta na hrvatskom prostoru. Na samom početku poglavlja opisuje osnutak Katedralne škole u Zagrebu, s naglaskom na djelovanje zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića, posebice na brojne kodekse koje je taj učeni dominikanac ostavio Katedralnoj školi. U drugom dijelu pažnja je

posvećena osnutku Generalnog studija u Zadru te Generalnog i provincijskog studija u Dubrovniku.

U sljedećem poglavlju, "Knjižnice" (93-102), detaljnije je riječ o knjižničnom fondu – rijetkim kodeksima, inkunabulama, studijama i raspravama koje su dominikanci koristili u svom plodnom intelektualnom radu. Po broju i raznovrsnosti rukopisnih kodeksa, prvotisaka i ostalih knjiga posebno ističe dominikansku knjižnicu u Dubrovniku i knjižni fond zagrebačkog i splitskog samostana.

Budući da dominikanci na hrvatske prostore dolaze kao propovjednici, u petom poglavlju, "Navjestitelji Božje riječi" (105-112), naglašen je upravo taj segment njihova djelovanja. U svrhu vjerske pouke najširih slojeva kršćanskog puka posebno se naglašavanju nastojanja oko uporabe hrvatskoga jezika u liturgiji.

U šestom poglavlju naslovljenom "Hrvatski dominikanci u službi kršćanskog jedinstva" (115-118), ističu se dominikanci koji su se zalagali za jedinstvo i opće dobro kršćanske ekumene. Istaknuto je djelovanje Ivana Stojkovića, Andrije Jamometića i Jurja Križanića.

Pojava Rimske inkvizicije, ustanove usmjerene na suzbijanje krivovjerja, na hrvatskim se prostorima podudara s dolaskom redovnika prosjačkih redova, dominikanaca i franjevac. Poglavlje "Dominikanci i inkvizicija u Hrvata" (121-125) usmjereno je upravo na taj segment njihova djelovanja, osobito na problem heterodoksnih bosansko-humskih krstjana.

Zadnje poglavlje prvog dijela je "Apostolsko poslanje izvan domovine" (127-132). Autor prati pastoralnu djelatnost dominikanaca poglavito u 20. stoljeću, kada je apostolski rad bio okrenut hrvatskome iseljeništvu u Sjedinjenim Američkim Državama (Chicago) i zapadnoeuropskim gradovima i državama (Pariz, London, skandinavske zemlje).

Drugi dio monografije, "Galerija hrvatskih dominikanaca" (136-240), posvećen je uglednim znanstvenicima, piscima, diplomatima, crkvenim prelatima i javnim djelatnicima koji su bili pripadnici Reda braće propovjednika. Iz bogate plejade redovnika autor je izabrao i, u

suradnji sa subračom (Ivicom Tomljenovićem, Marijanom Biškupom) i kolegama (Petrom Strčićem i Reljom Seferovićem), obradio biografije dvanaestorice uglednih hrvatskih dominikanaca. To su: pravnik i teolog Pavao Dalmatinac (139-149), zagrebački biskup, utemeljitelj prvog visokog učilišta na hrvatskom prostoru i prvi hrvatski blaženik Augustin Kažotić (151-159), autor najstarije sustavne teološke rasprave Marin Zadranić (161-162), dubrovački diplomat, humanist i teolog Ivan Stojković (164-174), diplomat, humanist i teolog Andrija Jamometić (176-182), znanstvenik Benjamin Hrvat (184-185), duhovni pisac i propovjednik Klement Ranjina (187-195), kartograf i pravni pisac Vinko Paletin (197-210), pisac i mariolog Ignacije Aquilini (212-216), kroničar Serafin Marija Crijević - Cerva (218-225), misionar i propovjednik Andeo Miškov (227-231) i filozof i teolog Hijacint Ante Bošković (233-240).

Treći, posljednji dio monografije, predstavlja "Leksikon hrvatskih dominikanaca" (244-335), u kojemu su kronološkim redom nabrojani pripadnici Reda braće propovjednika koji se spominju u dokumentima. Uz osnovne biografske podatke (ime, prezime, vremenski raspon i mjesto djelovanja), navedene su i jedinice literature u kojima se dotični spominje.

Na samom kraju monografije nalazi se *Bibliografija* o hrvatskim dominikancima (336-342) te kronološki, tabelarni pregled zbivanja vezanih uz dominikansku djelatnost na hrvatskom prostoru (346-361), sažetak na engleskom jeziku (362-367), pogovor autora (368) i kazala osobnih imena, pojmova, etnonima i toponima (370-395).

Monografija akademika Šanjeka plod je dugogodišnjih istraživanja poslanja Reda braće propovjednika na hrvatskome prostoru. Sadrži relevantne podatke o ulozu dominikanskog reda u kulturnoj i društvenoj povijesti Hrvatske, napore u razvoju nižeg, srednjeg i višeg školstva. Monografija, posebice leksikon hrvatskih dominikanaca, i iscrpna bibliografija predstavljaju temelj za buduća istraživanja dominikanaca kod nas.

Tverskaja rukopis Jurja Križanića (ur. **I. G. Vorobjova** i **V. M. Vorobjov**). Tver: 000 "Izdavatelstvo Satori", 2008., 224. str.

U povodu *Međunarodnih dana slavenske pismenosti i kulture u Tveru* objavljeno je drugo izdanje rukopisa *Objasnjenje vivodno o pisme Slovenskom* (Kratko tumačenje slavenskog pisma), koji se čuva u Državnom arhivu Tverske oblasti, a napisao ga je sredinom 17. stoljeća, točnije, završio ga je 8. kolovoza 1661. godine Juraj Križanić.

Bogoslov, jezikoslovac i misionar, "hrvatski Don Quijote", kako ga je nazvao Josip Hamm, dva puta je po misionarskome poslu putovao u Rusiju. Za drugog boravka prognan je u Sibir, gdje je u Tobolsku proveo petnaest godina. U progonstvu je napisao svoja glavna djela: *Gramatično iskazanje ob ruskom jeziku* i *Politika ili razgovor ob vladateljstvu*.

Ogled *Objasnjenje vivodno o pisme Slovenskom*, i on napisan u Tobolsku, nastavak je *Gramatičnog iskazanja ob ruskom jeziku*, gramatike njegova umjetnog sveslavenskog jezika, zapravo prve usporedne gramatike slavenskih jezika. I sam je Križanić pisao mješavinom crkvenog slavenskog jezika ruske redakcije, ruskoga jezika i hrvatske čakavštine s primjesama kajkavskog narječja.

Za ovaj Križanićev rukopis dugo se nije znalo. Pronašao ga je 1888. godine u seminarskoj knjižnici V. I. Kolosov, profesor na tverskom Teološkom seminaru, i uredio njegovo prvo izdanje u Moskvi 1891. godine. U ovom drugom izdanju objavljen je njegov izvještaj o pronalasku, koji je 23. ožujka 1888. godine pročitao na zasjedanju znanstvene komisije tverskog arhiva.

Tekst su sa staroruskog na suvremeni ruski jezik prevele I. M. Ganžina, T. V. Gablina i M. E. Ščerbakova, znanstvene suradnice na Odsjeku za ruski jezik Tverskog državnog sveučilišta.

Uvodni članak o Jurju Križaniću iz pera profesorice I. G. Vorobjove, doktorice povijesnih znanosti, i analiza njegova teksta doktorice filoloških znanosti N. N. Zapoljskaje, uz